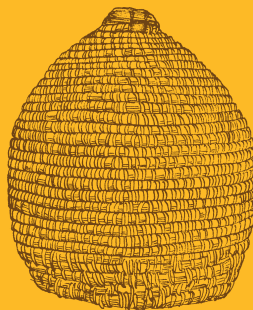

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici

Ob 100-letnici delovanja Čebelarskega društva Lendava

A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története

*A Lendvai Méhészek Egyesülete működésének
100. évfordulója alkalmából*

1000

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici
A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

638.1(497.4Lendava)(082)

ZÁGOREC-Csuka, Judit

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici : ob 100-letnici delovanja Čebelarskega društva Lendava = A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története = A Lendvai Méhészek Egyesülete működésének 100. évfordulója alkalmából / [besedilo Zágorec-Csuka Judit ; prevod Borut Šantak]. - Lendava : Čebelarско društvo : Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2021

ISBN 978-961-6232-79-1
COBISS.SI-ID 73463555

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici

Ob 100-letnici delovanja Čebelarskega društva Lendava

A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története

*A Lendvai Méhészek Egyesülete működésének
100. évfordulója alkalmából*

Uvodne misli ob izdaji publikacije

Publikacijo o zgodovini čebelarjenja izdajamo ob praznovanju 100-letnice delovanja Čebelarskega društva Lendava.

V Čebelarskem društvu Lendava smo pred desetimi leti, ob praznovanju 90-letnice delovanja društva, izdali obširen zbornik, v katerem smo podrobno predstavili delovanje društva od ustanovitve leta 1921. Ker pa se je čebelarjenje v naših krajih začelo veliko prej, nas je zanimalo tudi dogajanje v obdobju pred prvo svetovno vojno.

*V iskanju informacij o tem je naš kolega čebelar Ladislav Bagladi na Madžarskem naletel na knjigo **Zgodovina ljudskega čebelarstva** avtorice Edit H. Kerecsényi, ki podrobneje opisuje zgodovino čebelarjenja na Madžarskem in s tem tudi na območju Lendave. Celotno Prekmurje je takrat bilo sestavni del zgodovinske Madžarske.*

Iz te knjige in druge madžarske strokovne literature je dr. Judit Zágorec-Csuka sestavila povzetek, ki zajema čebelarjenje v Lendavi in okolici. Gre za pomemben dokument, ki gotovo ni zadnji v našem odkrivanju zgodovine.

Dejstvo je, da se je čebelarstvo na tej strani Mure razvijalo drugače in počasneje od ostalega dela Slovenije, kjer so slovenski čebelarji na čelu z Antonom Janšo bili nosilci razvoja na dunajskem dvoru.

V nadaljevanju je, tudi zaradi aktivnega delovanja društev, ta razvojni zaostanek bil zmanjšan ali povsem izničen.

Zahvaljujem se vsem, ki so kakorkoli pripomogli k nastanku in izdaji te zanimive publikacije.

Naj medi.

Štefan Cigut, predsednik ČD Lendava

A kiadványhoz útravalóul

A méhészet történetét bemutató kiadványunk a Lendvai Méhészek Egyesülete fennállásának 100. évfordulója alkalmából látott napvilágot.

A Lendvai Méhészek Egyesülete tíz éve, fennállása 90. évfordulójának ünneplésekor egy terjedelmes kiadványt jelentetett meg, amelyben részletesen bemutatásra került egyesületünk működése egészen az 1921-es megalakítás óta. Mivel a méhészet már sokkal korábban jelen volt e tájon, górcső alá vettük azt is, milyen volt a méhészeti hagyomány a vidékünkön az első világháború előtti időkben.

*Az információgyűjtés során Bagladi Ladislav méhészkollégánk Magyarországon rábukkant H. Kerecsényi Edit **A népi méhészkedés története** című kötetére, amelyben a szerző aprólékosan bemutatja a magyarországi, így a Lendva-vidéki méhészkedés történetét. Akkoriban ugyanis a teljes Muravidék a történelmi Magyarországhoz tartozott.*

Az említett könyvből és más magyar nyelvű szakirodalmi forrásokból dr. Zágorec-Csuka Judit készített összefoglalót, amelyben bemutatta a méhészkedés történetét Lendván és környékén. Ez egy nagyon fontos dokumentum, ami a méhészkedés történelmének kutatásában – amit egyesületünkben végzünk – egészen biztosan nem az utolsó.

Tény, hogy a méhészkedés a Mura folyó ezen oldalán másként és lassabban fejlődött, mint Szlovénia más részein, ahol Anton Janša vezetésével a szlovén méhészek voltak a fejlődés serkentői és motorjai az osztrák birodalomban.

A későbbiekben – főként a méhészegyesületek aktív működése miatt – ez a hiátus, ami a fejlődés során alakult ki, jelentősen csökkent, sőt teljesen eltűnt.

Köszönetet mondok mindazoknak, akik bármilyen módon hozzájárultak ezen érdekes kiadvány létrejöttéhez és kiadásához.

Mézeljen!

Štefan Cigut, a Lendvai Méhészek Egyesületének elnöke

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici

1. Splošna zgodovina čebelarstva na območju zgodovinske Madžarske – od začetkov do 17. stoletja

6 Ena iz med zelo pomembnih starodavnih dejavnosti Madžarov je bilo prav čebelarstvo. Madžari so se s čebelami in čebelarjenjem spoznali v pradomovini ob vznožju Urala, med pa so uživali kot hrano. To podkrepijo tudi jezikoslovna dejstva: besedi *méh* (čebela) in *méz* (med) sodita med prevzete indoevropske besede iz ugrofinskega obdobja (H. Bathó, 1988).

Čebelarstvo, zbiranje medu in uporaba v prehrabene in zdravilne namene sega v zgodovini vse do starega veka. Pred prihodom Madžarov v Karpatski bazen so se s čebelarstvom na tem območju ukvarjali že takrat tu živeči Traki. Naši predniki so v začetkih med pridobivali s obiranjem medu divjih čebel (Gunda, 1948, 1966).

Ropanje čebeljih družin je zadostovalo za izpolnjevanje občasnih potreb, a naglo rastočemu povpraševanju po medu ta način ni mogel zadostiti, hkrati pa so uničevali tudi čebelje družine. Po naselitvi Madžarov in s širjenjem krščanske vere se je vedno bolj večala potreba po svečah, izdelanih iz čebeljega voska (Kodolányi, 1922).

V času vladanja rodbine Arpadovcev so se s čebelarstvom veliko ukvarjali v samostanih, opatijah, o čemer verno pričajo tudi ustanovitveni dokumenti. S širjenjem čebelarstva so nastali novi poklici, kot so na primer voskarji, medicarji, ki so sčasoma postali tako donosni,

A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története

1. Méhészet általános múltja a történelmi Magyarországon – a kezdetektől a 17. századig

A magyar nép egyik nagyjelentőségű ősi foglalkozása a méhészkedés volt. A magyarság a méheket az Ural menti őshazájában ismerte és mézüket táplálékként fogyasztotta. Ezt bizonyítják nyelvészeti adataink is: a méh és a méz szavunk ugyanis finnugor korszakból származó indoeurópai jövevényszavak közé sorolható (H. Bathó, 1988).

A méhészet, a méz gyűjtése, élelmiszeripari és gyógyászati célokra történő felhasználása egészen az ókorig nyúlik vissza. Magyarország területén már a honfoglalás előtti időben is foglalkoztak méhészettel az itt élő trákok. Őseink kezdetben a vadon élő méhcsaládok kifosztásával jutottak mézhez (Gunda, 1948, 1966).

A méhcsaládok kirablása az időnként felmerülő szükségleteik kielégítésére elegendő volt, de a rohamosan növekvő keresleti igényeket nem lehetett ez által fedezni, emellett a méhcsaládok is tönkrementek. A honfoglalás után a keresztény hit elterjedésével egyre nagyobb szükség lett a méhviaszból készült gyertyára (Kodolányi, 1922).

Árpád házi királyok idején nagy számban foglalkoztak a méhészettel kolostorokban, apátságokban, melyeket az alapító okiratok is hűen tükröznek. A méhészet terjedésével új foglalkozások jöttek létre, mint például a viasziparos, a mézesbábsütő, melyek olyan jól jövedelmeztek, hogy később külön iparággá alakultak. A magyar méz,

da so se razvili v samostojno obrt. Madžarski med, čebelji vosek, medica in medena peciva so bila v srednjem veku svetovno znana. V 13.–15. stoletju so obstajale madžarske vasi, v katerih so živeli kraljevi čebelarji. Nekatera imena vasi (npr. Méznevelő, Méhész, Méhkerék, Méhes, Vársonkolyos, Fedémes) dokazujejo, da so prebivalci v preteklosti bili čebelarji ali pa so se pretežno ukvarjali s čebelarstvom (Szabadfalvi, 1992).

Razcveta čebelarstva niso mogli preprečiti niti mongolski vpadi. V 14. stoletju so že skoraj v vsakem mestu od trgovcev z medom pobirali carinske dajatve. Cerkev in cehi so globe za manjše prekrške velikokrat določili v količinah voska (Márton, 1999).

Med 150-letno vladavino Turkov se stanje madžarskih čebelarjev bistveno ni spremenilo. Na sultanovo povelje trgovcev z medom nihče ni smel nadlegovati. Tako so leta 1625 na Dunaj izvozili približno 900 ton madžarskega medu. Sulejman I. je prepoznal pomembnost medu in določil visoke davke na čebelje družine. V sredini 16. stoletja so Madžari izvozili znatno količino medu, predvsem pa voska na Poljsko, v Avstrijo in Benetke. Iz tega obdobja je ohranjena tudi najstarejša čebelarska knjiga, ki jo je leta 1645 v Oradei izdal Miklós Horhi, glavni čebelarski mojster Györgya Rákóczija (Szabadfalvi, 1992).

V 17. stoletju je čebelarstvo začelo nazadovati, vzrokov za to pa je več. Po eni strani je bil vzrok nazadovanja znanje o čebelarjenju, ki je obstalo na staroveški ravni, po drugi strani pa so bili krivi povečani davki in zmanjšanje povpraševanja po čebelarskih izdelkih.

2. Pomen čebelarstva v pridelavi v prvi polovici 18. stoletja v Zalski županiji na dolnjelendavskem posestvu Esterházyjevih

Marija Terezija je z odlokom iz leta 1766 odpravila davke na čebelarstvo, na Dunaju pa je ustanovila čebelarsko šolo. V tem času (leta

méhviasz, a méhsőr, és a mézes tészta a középkorban világhírű volt. A 13–15. században voltak magyar falvak, amelyekben a király méhészei laktak. Néhány falunév (pl. Méznevelő, Méhész, Méhkerék, Méhes, Vársonkolyos, Fedémes) bizonyítja, hogy a lakosság korábban méhész volt vagy jórészt méhészettel foglalkozott (Szabadfalvi, 1992).

A méhészet virágzását még a tatárjárás sem tudta visszaszorítani. A 14. században már majdnem minden városban vámot kértek a mézkereskedőktől. Az egyházak, a céhek gyakran viaszban szabták ki a kisebb vétségek elkövetőire a büntetést (Márton 1999).

A törökök 150 éves uralma alatt a magyar méhészet helyzete jelentősen nem változott. A szultán parancsára a mézkereskedőket senki nem háborgathatta. Így 1625-ban közel 900 tonna magyar mézet vittek ki Bécsbe. A méz jelentőségét felismerve I. Szulejmán hatalmas adókat vetett ki a méhcsaládokra. A 16. század derekán jelentős mennyiségű mézet, de főleg viaszt exportáltak a magyarok Lengyelországba, Ausztriába, Velencébe. Ez időből származik a legrégebb méhészkönyvük, melyet 1645-ben Nagyváradon jelentetett meg Rákóczi György főméhészmesztere Horhi Miklós (Szabadfalvi, 1992).

A 17. századtól azonban hanyatlásnak indult a méhészet. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt az ókori szinten ragadt méhészeti ismeretekből, másrészt a növekvő adók és a csökkenő méhészeti termékek keresletéből adódott.

2. A méhészkedés jelentősége a termelésben a 18. század első felében Zala megyében az alsólendvai Eszterházy-uradalomban

Mária Terézia 1766. évi rendeletével adómentessé tette a méhészetet, Bécsben pedig méhészeti főiskolát alapított. Szarvason is ezidőtájt (1771-ben) alapítottak méhészeti iskolát, ahol a tanítás ingyenes volt, s még 1805-ben is oktatták a méhészetet. 1797-ben Keszthelyen Festetich

1771) so ustanovili čebelarstvo šolo v Szarvasu, kjer je izobraževanje bilo brezplačno, čebelarstva izobraževanja pa so potekala še leta 1805. Leta 1797 so na Georgikonu, ki ga je ustanovil György Festetics, uvedli obvezno čebelarstvo izobraževanje. Ukrepi so se izkazali kot uspešni, čebelarstvo je dobilo nov zagon (Győrffy, 1941).¹

Priznana etnografinja Edit H. Kerecsényi je v svojem delu z naslovom *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*² (Zgodovina, oblike in prakse ljudskega čebelarjenja na področju Nagykanizse) opisala zgodovino čebelarstva na območju Nagykanizse vse od začetkov do konca 70-ih let 20. stoletja. Ravno iz te publikacije smo zajeli največ podatkov pri izdelavi pregledne in povzemale študije o zgodovini čebelarstva. Po mnenju etnografinje so pred začetkom intenzivnejšega gozdnega gospodarjenja zemljiških gospodov podložniki lahko svobodneje uporabljali gozdove. V 1750-ih letih, ko so pričeli z velikimi poseki v gozdovih, pa se je močno zmanjšala populacija čebel v gozdovih, domače čebelarjenje pa se zaradi visokih davčnih obremenitev in težke tlake, ki so jo morali opravljati podložniki, ni razvijalo v primernem razmerju, saj so čebelarje že po prvih popisih zelo obdavčili.

Na številčne podatke o čebelarstvu v območju Nagykanizse lahko sklepamo iz ohranjenih davčnih popisov, čeprav ti zajemajo le živino na podložniških posestvih, ki je bila bremenjena z obdavčitvijo. O stanju čebelarstva na zemljiških gospodarstvih, plemiških posestvih, cerkvenih ustanovah ali na skritih mestih imamo le posredne podatke. Prvi popis po vladavini je bil pripravljen leta 1699 v krplivniškem okraju. Popisa živine niso izdelali, tako tudi število čebeljih družin ni opredeljeno.

1 Bartos Szabolcs András: *A Dél-Dunántúli régió méhészetének elemzése különös tekintettel a gazdasági együttműködésben rejlő lehetőségekre*. Kaposvár, 2008, 8-9 p., http://www.gtk.ke.hu/tartalom/doktori/bartos_szabolcs_disszertacio.pdf, pridobljeno: 28. 2. 2021.

2 H. Kerecsényi Edit: *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*. In.: *Néprajzi Közlemények*, XIII. 3-4., Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969, 273 p., szerkesztő Takács Lajos.

György által alapított Georgikonban kötelezővé tették a méhészeti oktatást. Az Intézkedések eredményesnek bizonyultak. A méhészet új erőre kapott (Gyórfy, 1941).¹

H. Kerecsényi Edit ismert néprajzkutató *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*² című munkájában írta le a méhészkedés történetét Nagykanizsa környékén a kezdetektől a 20. század 70-es éveinek a végéig. Ebből a munkából merítettünk többnyire ennek az áttekintő és összefoglaló méhészettörténeti tanulmányának a megírásához. A néprajzkutató szerint a földesurak intenzívebb erdőgazdálkodásának megkezdése előtt a jobbágy szabadon járhatta az erdőt. Az 1750-es években megindult nagyszabású erdőirtások következtében azonban jelentősen csökkent az erdők méhállománya, a ház körüli méhészkedés viszont a nagy adóterhek, valamint a jobbágyokra nehezedő súlyos robot miatt nem növekedett annak arányában. A méhészeket ugyanis már az első összeírások után súlyosan megadóztatták.

11

Nagykanizsa környékének méhészkedésére számszerűen a fennmaradt adóösszeírásokból tudunk következtetni, bár ezek csak a jobbágytelkeken összeírt, adózásra köteles jószágokat tartalmazzák. Az uradalomokban, a nemesi udvarházakban, az egyházi személyeknél vagy a rejtett helyeken tartott méhállományról csupán közvetett adataink vannak. A hódoltság utáni első összeírás, a kapornaki járásban 1699-ben készült. Az állatállományt nem írták össze, így a méhkasok számát sem jelzik.

Az alsólendvai Eszterházy-uradalom 1703-ban kelt dikális összeírása is azt mutatja, hogy a lakosság főleg állattenyésztéssel foglalkozott, s a földművelés jelentéktelen volt. A nyilvántartott méhkasok száma már első látásra is kevesebb mint a szomszédos területen a megelőző

1 Bartos Szabolcs András: *A Dél-Dunántúli régió méhészetének elemzése különös tekintettel a gazdasági együttműködésben rejlő lehetőségekre*. Kaposvár, 2008, 8-9 p., http://www.gtk.ke.hu/tartalom/doktori/bartos_szabolcs_disszertacio.pdf, Letöltve: 2021. 2. 28.

2 H. Kerecsényi Edit: *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*. In.: *Néprajzi Közlemények*, XIII. 3-4., Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969, 273 p., szerkesztő Takács Lajos.

Dikalni popis dolnjelendavskega posestva Esterhazyjevih iz leta 1703 nakazuje tudi na to, da se je prebivalstvo ukvarjalo pretežno z živinorejo, poljedelstvo pa je bilo neznatno. Evidentiranih panjev je bilo že na prvi pogled manj, kot je to bilo na sosednjih področjih v preteklih letih, saj so popisali le 619 panjev pri 1131 gospodarjih in vdovah, torej je na dva gospodarja bil le en panj.

Zanimivo je razmisliti o tem, zakaj je bila vzgoja čebel bolj znatna v vaseh, ki so pripadala plemstvu z manjšim posestvom. Vzrok za to je morda ta, da so podložniki na velikih posestvih bolj zgodaj ugotovili, da lahko tako, da zatajijo čebelje panje, vsaj deloma zmanjšajo podložniške dajatve. V Zali je na prehodu 17. in 18. stoletja gospodarjenje na zemljiških posestvih za zadoščanje potreb zemljiškega gospoda in njegovega kroga še dodobra temeljilo na dajatvah z razmerno manjših zemljišč in dajatvah od pridelkov. Pridelovanje žita je zaradi pomanjkanja primerne trga zanje bilo še neznatno. Glavna skrb zemljiškega gospoda je bila zagotovitev ustreznega števila delovne sile, zato so podložnikom, ki so se želeli naseliti na njihovih posestvih, s sklenjenimi pogodbami, ob ugodnih pogojih dali zemljišča in tudi večinoma svobodno možnost preseljevanja.

Dolnjelendavsko posestvo Esterházyjevih je neprekinjeno obstajalo tudi v 16.-17. stoletju, zamenjali so se le zemljiški gospodje, večina posestva pa se je izognila tudi uničevanju v turških časih. V mnogih vaseh ni bilo potrebe po iskanju priseljencev, zato so pa tudi pobirali več dajatev, predvsem iz tistega, kar so imeli: živali in med. Stanje je bilo podobno tudi na edinem veleposestvu, ki je zajemalo vso Medžimurje. V davčnem popisu tega posestva iz leta 1703, ki deluje nepopolno, je zajeto le malo panjev: 88 panjev pri 310 kmetih v 15 naseljih. Na istem posestvu so jih leta 1717 popisali še manj. Ker je to posestvo v času turške nadvlade utrpelo še manjšo škodo, so bile dajatve večje.

Novembra in decembra 1771 so zaradi pobiranja davkov naredili popis v celotni županiji. V gospodarstvih v Szécsisziget in Dolnji Lendavi je bilo tudi takrat razmeroma malo panjev. Pri 735 kmetih iz

években, hisz 1131 gazdánál és özvegynél csupán 619 kast írtak össze, tehát két gazdára egy esik.

Érdemes elgondolkodni azon, miért jelentősebb a méhtenyésztés a kisebb birtoku nemesség falvaiban. Ennek oka talán az, hogy a nagy uradalmak jobbágycsoportjai korábban rádöbbsentek arra, hogy a méhkasok eltávolításával legalább részben csökkenthetik úrbéri adóteheiket. Zalában a földesúri uradalmak gazdálkodása a 17-18. század fordulóján még jórészt az aránylag kisméretű föld és terményjáradkon alapult a földesúr és környezete szükségleteinek kielégítése céljából. A gabonatermelés megfelelő piac hiányában még jelentéktelen volt. A földesúr legfőbb gondja a megfelelő számú munkaerő megszerzése, ezért a letelepedni kívánó jobbágyokkal kötött szerződésekben kedvező feltételek mellett adott nekik földet, többnyire szabad költözködésük biztosításával.

Az Eszterházyak alsólendvai uradalma azonban a 16.-17. században is folyamatosan fennállott, - csak földesurái változtak – és jórésze nem is pusztult el a török időkben. Számos faluban nem is kellett telepéseket keresni, ezért nagyobb úrbéri szolgáltatást szedtek, elsősorban abból, ami leginkább volt, állatból és mézből. Ugyanez volt a helyzet az ugyancsak egyetlen nagy uradalmat magába foglaló Muraközben is. Ennek 1703-ban kelt hiányosnak látszó adóösszeírása igen kevés méhkasok jelölt: 15 helységből 310 gazdától 88 kast. Még ennél is kevesebb méhkasok írtak itt össze 1717-ben. Mivel ez az uradalom még kisebb kárt szenvedett a töröktől, így az úrbéri szolgáltatások nagyobbak voltak.

1771 november és december havában az egész megyét összeírták adókiadás végett. A szécsiszigeti és alsólendvai uradalom ez alkalommal is igen kevés méhkasok tart számán. 81 község 753 gazdájánál mindössze 215-öt. A kapornaki kisebb járás ugyancsak 1711-ben összeírt helységében a gazdák száma 557, a méhkasoké ugyanakkor 572. Az 1710. évi pestisjárvány miatt óriási volt a pusztulás, a községek lakóinak több mint a fele meghalt.

Különös figyelmet érdemelnek az 1713. évi összeírások, így Rajki Pálé a kapornaki kisebb járásról, valamint az alsólendvai uradaloméről.

81 naselij je bilo le 215 panjev. V krajih manjšega krplivniškega okraja je bilo v popisu iz leta 1711 število kmetov 577, število panjev pa 572. Zaradi kuge leta 1710 je bilo opustošenje veliko, več kot polovica prebivalstva teh naselij je umrla.

Posebno pozornost je treba nameniti popisu iz leta 1713, tako tudi popisu Pála Rajkija o krplivniškem manjšem okraju ter popisu dolnjelendavskega posestva. Iz teh je namreč razvidno, da je stanje tako v številu kmetov, živinoreje, čebelarstva in poljedelstva v primerjavi s podatki iz leta 1711 močno upadlo. V popisu dolnjelendavskega posestva je v 20 naseljih pri 109 kmetih omenjenih le 22 panjev, v popisu krplivniškega manjšega okraja pa je v 53 naseljih pri 109 kmetih bilo 331 panjev. Pridelovanje žita je po stoletjih, ki so jih zaznamovale vojne, pri gospodarsko povsem uničenih tlačanih zaradi neprimerne, začetne kmetijske in gospodarske opreme, slabo obdelane zemlje ter zaradi slabe kvalitete semenskih žit prinašalo zelo malo dobička. Na podlagi davčnega popisa iz leta 1720 so npr. iz enega posejanega vedra žita pridelali 2 vedri.

Pri pregledu popisa dolnjelendavskega posestva iz leta 1730 lahko opazimo postopno porast poljedelstva in postopno zmanjšanje čebelarstva. V 72 naseljih je tako pri 1447 gospodarjih in 229 bajtarjih bilo popisanih 2727 glav vprežne živine, 4234 lanskih telet, ovac, koz, prašičev, 7947,5 mer jesenske pšenice in rži. V istem letu so na Esterházyjevih posestvih v Beltincih, Szécsiszigetu in Dolnji Lendavi ter v okrajih Gáborja Sárkányja in Éliása Záborszkyja popisali, »koliko mladih matic in čebeljih rojev je bilo v času malega šmarna« *„Kis Asszony nap korban hány kis anya és Rai Méhe volt.“*

V podložniških pogodbah dolnjelendavskega posestva je bilo zapisano, da želi knežja družina Esterházy desetine po vinu, kozličkih in čebelah od tlačanstva prejemati v naravni obliki. Verjetno so tako želeli tudi Festeticsevi, saj drugače ne bi mogli na trge v Sopronu in na Dunaju poslati letno 200 stotov medu.

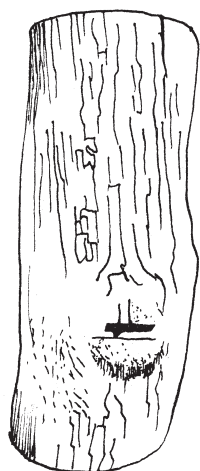

Ezekben ugyanis az 1711. évi állapotokhoz képest mind a gazdák számában, mind az állattartás, méhészet és földművelés terén szembetűnő visszaesés mutatkozik. Az alsólendvai uradalom összeírása 20 községből 109 gazdától mindössze 22 méhkast említ, a kapornaki kisebb járás összeírása pedig 53 község 421 gazdájától 331-et. Az évszázados háborúskodás alatt gazdaságilag teljesen tönkretett jobbágy telkén a kezdetleges gazdasági felszerelés, a rosszul megművelt föld, valamint a rosszminőségű vetőmag miatt a szemtermelés igen kevés haszonnal járt. Az 1720-as adóösszeírás szerint pl. egy köből elvetett gabona általában két köbönlyit termelt.

Az alsólendvai uradalom 1730-as összeírásának vizsgálata során a földművelés fokozott arányú fellendülését és a méhészkedés további csökkenését tapasztalhatjuk. 72 községben 1447 gazdánál és 229 zsellérnél 2727 jármosállat, 4234 tavalyi borjú, juh, kecske, sertés, 7947.5 p. mérő őszi búza és rozs lett összeírva. Ugyanabban az évben a belatinci, a szécsiszigeti és az alsólendvai Eszterházy-uradalomban, valamint Sárkány Gábor és Záborszky Éliás járásában összeírták, hogy „Kis Asszony nap korban hány kis anya és Rai Méhe volt.”

Az alsólendvai úrbéri szerződés szerint például a herceg Eszterházy család a bor, a gida és a méh után természetben kívánta a dézsmát jobbágyaitól. Nyilván így kívánták a Festeticsek is, különben nem tudtak volna évi 200 mázsa mézet a soproni és bécsi piacra küldeni.

15

1. ábra:
Méhköpi
Berzencéröl
(bodon, odu)

Risba 1:
Panj iz Bistrice
v županiji Zala

2. ábra:
Méhköpi
Letenyéröl
(bodonj)

Risba 2:
Panj iz
Letine

3. Vloga čebelarstva na pridvornih posestih dolnjelendavskega posestva Esterházyjevih v sredini 18. stoletja

Ni naključje, da so se okoli leta 1750 tudi na dolnjelendavskem posestvu Esterházyjevih začela pojavljati prva pridvorna posestva. Do takrat je bilo na posestvu zelo malo čebel, od tlačanstva pa so namesto "čebelarške" desetine pobirali raje denar. Med pa so z namenom nadaljnje prodaje od tlačanov odkupovali poceni in z gotovino. Tako je imel zemljiški gospod na podlagi špekulacij z medom več sto forintov dohodka letno. Leta 1736 je fevdalni dohodek posestva znašal skupno 5457 forintov, prodaja ostankov žita, vina, žganja in ovac ter trgovanje z medom pa jim je prineslo še dodatnih, skoraj 11000 forintov dobička. Kot posledica konjunkturo se je povečala tudi možnost prodaje medu in voska, kar pa je zemljiške gospode spodbudilo k temu, da bi povečali razvoj vzgoje čebel.

16

Kmetovanje v obliki pridvornih posesti se je na prekodonavskih posestvih rodbine Festetics začela po letu 1738. Kristóf Festetics, ki je tudi v naši županiji imel velika posestva, se je trudil, da bi na svojih posestvih gospodaril z večjim dobičkom kot njegovi predniki. Na novo pridobljenem keszthelyskem posestvu, pa tudi na drugih posestvih, je gradil pristave, gostilne, žganjarne, posvetil je veliko pozornost vzreji govejih pitancev in prašičereji. Svojim upraviteljem je izdal navodilo, da bi pridelke, kot so sadje, maslo, sir in druge hitro kvarljive pridelke »čim prej obrnili v denar«, bolj trajne pridelke, kot so na primer pepelika, med in volna, pa naj prodajajo takrat, ko se njihova cena na tržišču zviša. Velik poudarek je dal tudi čebelarstvu. V 1770-ih letih je s svojih posestev letno poslal okoli 200 stotov medu na prodajo v Sopron. Če cena tam zanj ni bila ugodna, je med prodal medicarjem v Kanizsi. Njegov naslednik, grof Pál Festetics je posebej podpiral pridelovanje žita, veliko pozornosti pa je posvetil tudi čebelarstvu in vzgoji sviloprejk. Leta 1797 je György Festetics na izobraževalni ustanovi za kmetijstvo

3. A méhészkedés szerepe a majorsági gazdálkodásban az Eszterházyak alsólendvai uradalmában a 18. század közepén

Nem véletlen tehát, hogy az Eszterházyak alsólendvai uradalmában is 1750 körül indult meg a majorsági gazdálkodás. Addig az uradalomnak igen kevés méhe volt, és a jobbágyoktól is méhtized fejében inkább pénzt szedtek. Ezzel szemben olcsón, készpénzzel vásárolták meg tőlük a mézet viszonteladás céljából. Így a földesúrnak mézzel való spekulációból évi többszáz forint jövedelme volt. 1736-ban az uradalom feudális jövedelmei összesen 5.457 forintot tettek ki, viszont a maradék gabona, bor pálinka és juheladás, valamint a mézzel való kereskedés majdnem 11.000 forint hasznot hozott. A konjunktúra következtében a méz és viasz értékesítési lehetősége is megnőtt, ami arra ösztönözte a földesurakat, hogy a méhtenyésztés fejlesztésére törekedjenek.

17

A Festeticsek dunántúli jószágain 1738 után indult meg a majorsági gazdálkodás. A megyékben is hatalmas uradalmakkal bíró Festetics Kristóf egyre azon fáradozott, hogy birtokain nagyobb haszonnal gazdálkodjék, mint elődei. Az újonnan megszerzett keszthelyi, de a többi uradalomban is majorokat, vendéglőket, pálinkásházakat épített, és nagy gondot fordított a göbolyhizlálásra, valamint a sertésenyésztésre is. Tisztartóinak utasításba adta, hogy a gyümölcs, vaj, sajt és egyéb romlandó élelmiszer „menél sörényebben pénzre fordítassék”, a tartósabb árucikkeket pedig mint a hamuzsirt, a mézet és a gyapjut akkor vigyék piacra, amikor annak legjobb az ára. Nagy súlyt helyezett a méhészkedésre is. Az 1770-es években különböző jószágairól évenként mintegy 200 mázsa mézet küldött eladásra Sopronba. Ha itt nem volt megfelelő az ára, a kanizsai bábsütőknek adatta el. Utóda, Pál gróf (1768-1782) különösen a szemtermelés növelésén fáradozott, de a méhészet és a selyemhernyótenyésztés is gondját képezte. 1797-ben Festetics György Keszthelyen megnyitott gazdasági tanintézetében a méhészet oktatására külön katedrát biztosított a kiválóan képzett mezőgazdász, Pethe Ferenc számára.

v Keszthelyu zagotovil poseben oddelek za poučevanje čebelarstva, ki ga je zaupal izjemno dobro poučenemu kmetovalcu Ferencu Petheju.

János Nagyváthy, evropsko razgledni upravitelj grofovih posestev, je polagal posebno pozornost na to, da bi bili čebelarji posestev primerno izobraženi in pripravljani, zato je izdal taka navodila: »Med naloge zveze čebelarjev spada:

1. (Za čebelarja) Naj izberejo razumnega človeka. Vraževeren in neuk človek bo uničil tudi najboljše čebelnjake.
2. Če takih ljudi ne najdejo, jih je treba izučiti.
3. Stari čebelar iz Horpása naj kot glavni nadzornik večkrat obhodi ostale čebelnjake, naj odpravlja napake, izobražuje neuke tako glede ravnanja s čebelami kot tudi glede pletenja slamnatih panjev v jesenskih in zimskih dneh. Njegova plača naj bo od plače ostalih višja za 20 forintov.
4. V času rojenja naj za obdobje šestih tednov k večjim čebelnjakom določi mesečne pomočnike.«

18

Ob tem je grof veliko pozornosti namenjal tudi »koristnemu trgovanju« s čebelarskimi izdelki, leta 1804 je namreč ukazal, da naj se trudijo, da na revnih območjih poceni odkupijo med in vosek ter ga skupaj s šiškami in tobakom prodajo takrat, ko bo prodaja najbolj dobičkonosna. Neupoštevanje interesov kmetovalcev, ki je zelo značilno za vso državo, je bil zagotovo eden bistvenih vzrokov za nazadovanje čebelarstva pri tlačanih ter za absolutno zmanjšanje njihove volje do podjetnosti.

Zagon čebelarstva na pridvornih posestvih ni bil splošno značilen, čebelarstvu so primerno pozornost posvečali le na najbolj naprednih posestvih, saj je čebelarstvo bila le najmanjša skrb zemljiških gospodov, ki so se trudili, da bi s pomočjo sečnje in odvzema tlačanskih zemljišč ter prilastitve pašnikov pridobili čim več dobička in da bi si čim hitreje nabrali čim več kapitala. V sredini stoletja pa so toliko večjo pozornost posvetili nesmiselnemu poseku ogromnih gozdnih površin, kuhali so oglje in izdelovali pepeliko, ki je bila nepogrešljiva surovina

Nagyváthy János, a gróf európai műveltségű jószágkormányzója különös gondot fordított arra, hogy az uradalom méhészeinek megfelelő felkészültsége legyen. Ezért utasításba adta, hogy:

„A Méhészek Szegődségére tartozik, hogy

1. Értelmes emberek választassanak. A babonás, és a tudatlan ember a legjobb Méhházat is elpusztítja.
2. Ha ilyenek nem találhatunk, tanítani kell őket.
3. Ezen végből a Horpási öreg Méhész fővigyázó módon, többször megjárja a többi Méhházakat a hibákat orvosolja, és a tudatlanokat oktassa, mind a Méhekkal való bánásra, mind a Szalmakások fűzésére őszi, és téli napokon. Mellyértis az ő fizetése 20 forintra nagyobb legyen a többiekénél.
4. A rajzás idejébeli hat hetekre a mondott nagyobb Méhházakhoz a méhészek mellé holnapos segédekkel rendeljen.”

19

Emellett gondot fordított a méhészeti termékekkel való „hasznos kereskedelemre” is 1804-ben utasításba adta, hogy a szegénységből igyekezzenek mindenütt olcsón összevásárolni a mézet és a viaszt, és a gubaccsal és a dohányjal együtt akkor adják tovább, amikor legtöbb haszonnal jár. A parasztság érdekeinek ez az országsszerte megnyilvánuló semmibevevése bizonyára egyik lényeges oka volt a jobbágyi méhészet hanyatlásának és a vállalkozó kedv minimálisra csökkenésének.

A majorsági méhészet fellendülése azonban nem volt általános, csak a legkorszerűbb gazdálkodó uradalmakban fordítottak rá komoly figyelmet, mert az irtás és a jobbágyföldek elvételeivel, az erdők és a legelők kisajátításával elfoglalt, minél nagyobb nyereségre és gyorsabb tőkefelhalmozásra törekvő földesurak nagy részének a méhészkedés a sok más között csak kisebbik gondját képezte. Annál nagyobb gonddal fogtak hozzá a század közepén a hatalmas erdők esztelen kiirtásához, égették a szenet s főzték a hamuzsirt, amely nélkülözhetetlen alapanyaga volt az óriási mértékben fellendült üveg-, szappan- és salétromgyártásnak.

pri proizvodnji stekla, mila in solitra, ki se je v tem času razmahnila v zelo veliki meri.

Zaradi tega, pa tudi zaradi vedno večjega povečevanja obdelovalnih površin, se je že v sredini 18. stoletja v južnem delu Podonavja začelo brezobzirno izkoriščanje gozdov. Posledica tega je bilo izumiranje ogromnega števila čebeljih družin, kar je prizadelo čebelarstvo. Gozdov pa ni uničevala le zemljiška gospoda, temveč tudi tlačanstvo. Urbarij Marije Terezije je tudi tlačanom omejil pravice do izrabe gozdov, saj jim je strogo prepovedal samovoljno krčenje in izkoriščanje gozdov.

Nekateri cerkveni in posvetni zemljiški gospodje pa so še na začetku 19. stoletja poskušali z modernejšimi metodami spodbuditi čebelarstvo, da bi tudi s tem povečali koristi na svojih pridvornih posestvih. Iz prve polovice 19. stoletja imamo za naše območje (Zalska županija) le malo podatkov, razen omenjenih. Z veliko podrobnostjo in skrbjo sestavljena regulacija za zaščito gozdov grofa Károlya Zichyja iz leta 1845 določa naloge gozdnih čuvajev in lovcev, opredeljuje pa tudi zimsko delo čebelarjev. »Čebelarji pozimi skorajda nimajo drugega dela, kot da čuvajo gozdove in se ravnaajo po določilih lovcev.« Kljub tem poskusom in namigom pa je videti, da čebelarstvo v prvi polovici 19. stoletja na pridvornih posestvih v našem okolju ni igralo pomembnejše vloge.

20

4. Nazadovanje fevdalnega čebelarstva

Iz velikega gospodarskega razmaha, ki je zaznamovalo prva desetletja 18. stoletja, ni izostalo niti čebelarstvo. Dejavnost so z dobrim dobičkom izvajali tako gospodje kot tlačanstvo, čeprav so se kmetje to trudili izvajati naskrivaj, da bi se tako izognili dajatvam in davkom. Čebelarstvo je v sredini stoletja, tako na pridvornih posestvih kot pri tlačanih, začelo nazadovati, in sicer deloma zaradi močnega zagona pridelovanja žit ter kasneje reje drobnice, deloma pa zaradi različnih drugih vzrokov. Večji del tlačanstva je na podeželju sicer našlo svojo

Emiatt, de a szántóterület minél nagyobb mérvű növelése érdekében is, már a 18. század közepén megkezdődött Dél-Dunántúlon az erdővel való rablógazdálkodás. Ez rengeteg méhcsalád pusztulását vonta maga után, ami szintén érzékenyen érintette a méhészkedést. Nemcsak a földesurak pusztították az erdőt, hanem a jobbágyok is. Mária Terézia urbáriuma a jobbágyság erdőhasználati jogát is korlátozta, szigorúan megtiltva számára az önkényes erdőirtást.

Egyes egyházi és világi nagybirtokosok azonban még a 19. század elején is megkísérelték a méhészet korszerűbb módszerekkel való fellendítését, hogy majorságuk hasznát ezáltal is növeljék. A 19. század első feléből az uradalmak majorsági méhészetre a már említetteken kívül a vidékünkéről (Zala megye) csak kevés adat van. Gróf Zichy Károly 1845-ben kelt aprólékos gonddal összeállított erdővédelmi rendtartása megszabja az erdőpásztorok és vadászok feladatait, majd rendelkezik a méhészek téli munkájáról is. „Az Méhészeknek szinte télen által más dolguk sem lévén, az erdőket őrizni, és a vadászok rendelkezéseitől függni fognak.” E néhány próbálkozás, utalás ellenére is úgy látszik, hogy a méhészkedés a 19. század első felében nem játszott nagyobb szerepet vidékünk majorsági gazdálkodásában.

21

4. A feudális méhészkedés hanyatlása

A 18. század első évtizedeit jellemző nagy gazdasági fellendüléséből a méhészet sem maradt ki. Uradalmak és jobbágyok egyaránt haszonnal űzték, bár a parasztság igyekezett titokban művelni, hogy a ráért urbéri szolgáltatástól és adótól mentesüljön. A század közepén a gabonatermelés, majd a juhtenyésztés erős fellendülése következtében azonban részint azonos, részint különböző okok miatt mind a majorsági, mind a jobbágyi méhtartás jelentős hanyatlásnak indult. A jobbágyság nagy része megtalálta a vidékünkön ugyan a módját, hogy egyrészt az

metodo, da bi po eni strani s plenjenjem duplin po gozdovih, po drugi strani pa s čebeljimi družinami, ki so jih imeli na skrivaj, zadovoljili potrebe svojih gospodinjstev, a je pridelovanje za prodajo na tržišču zaradi nizkih cen stagniralo, saj je zemljiški gospod za pridelek le redko plačal želeno ceno. Ko je cesarski Dunaj opazil nazadovanje domačega čebelarstva, je poskušal ukrepati v smeri krepitve le-tega, zato je madžarski kraljevi Vladni svet 26. januarja 1768 izdal odlok o davčni oprostitvi za kmete, ki so imeli več kot 10 panjev. Marija Terezija in Jožef II. sta z ustanavljanjem čebelarskih šol, z nagrajevanjem dobrih čebelarjev in z davčnimi olajšavami poskušala preprečiti propad čebelarstva. Podpirala sta tudi ustanavljanje čebelarskih društev. Leta 1799 je dvorna kancelarija odredila, da se okoli vasi zasadijo lipe in akacije, da bi tako čebele imele boljšo pašo. Ker se je gospodarstvo v Avstriji hitro razvijalo in da bi deželo čim boljje oskrbeli s kmetijskimi pridelki, je dunajski dvor podpiral tudi razvoj kmetijstva na Madžarskem, obenem pa je določil carinske dajatve, ki so povzročile, da je Madžarska postala kolonija Dunaja, Madžarski pa skorajda onemogočilo, da bi svoje kmetijske pridelke z večjim donosom prodajala v drugih evropskih deželah.

Ukrepi, ki so podpirali razvoj čebelarstva, so v avstrijskem delu monarhije ostali večinoma neuspešni, pomanjkanje medu in voska sta tako postala stalnica. Nazadovanje čebelarjenja je bilo domnevno tako obsežno, da so tisti, ki so pred omenjenimi ukrepi imeli 50–60 panjev, zdaj imeli le še 4–5 panjev. Kot vzrok za upad števila je dunajski dvor navajal predvsem pomanjkanje strokovnega znanja madžarskih čebelarjev. Zaradi napoleonskih vojn je cena medu zelo poskočila. Iz podobnih razlogov je od začetka 19. stoletja začelo upadati tudi povpraševanje po voščениh svečah, kajti od 20-ih let stoletja so postale bolj konkurenčne sveče iz loja, kasneje pa stearinske sveče in sveče iz parafina. To je opazil tudi pisec gospodarskih strokovnih besedil Elek Fényes, ki je v svojem delu iz leta 1842 tudi omenil, da je kljub gospodarskim ukrepom upadla vzgoja čebel, še posebej zaradi pojava »škrobnega sladkorja« iz krompirja in sveč iz raznih zmesi. Nov razcvet čebelarstva je bil okoli leta 1870,

erdei oduk kifosztása útján, másrészt pedig a titokban tartott méhállomány révén háztartási szükségletét fedezze, a piacra termelés azonban az alacsony árak miatt pangott, mert a termékért ugyanis a földesúr csak ritkán adta meg a kért összeget. Amikor Bécs észrevette a hazai méhészet hanyatlását, megpróbált intézkedéseket tenni annak fellendítésére. Ennek nyomán 1768 január 26-án a magyar királyi helytartótanács rendeletet adott ki a 10 kaptárnál több méhet tartó gazdák adómentessége tárgyában. Mária Terézia és II. József méhészkolák alapításával, a jó méhtartók jutalmazásával és adókedvezményekkel igyekeztek megakadályozni a méhészet hanyatlását. Pártolták a méhészegyesületek megalakítását is. 1799-ben az udvari kancellária elrendelte a falvak körül hárs- és akácfaák ültetését, hogy a méheket jobb legelőhöz juttassák. A bécsi udvar ugyanis a gyorsan iparosodó Ausztria mezőgazdasági terményekkel való ellátása érdekében arra törekedett, hogy Magyarország mezőgazdaságát fejlessze, egyidejűleg pedig olyan vámtörvényeket is hozott, melyek következtében Magyarország Bécs gyarmatává lett, és szinte lehetetlenné vált számára, hogy mezőgazdasági terményeit Európa más országaiban nagyobb haszonnal értékesítse.

A méhészkedés fellendítését célzó intézkedések az osztrák tartományban jórészt sikertelenek maradhattak, állandósulhatott a méz- és a viaszhiány. A méhészkedés hanyatlása állítólag olyan méretű volt, hogy akinek azelőtt 50-60 kasuk volt, most csak 4-5. A csökkenés okául a bécsi udvar főleg a magyar méhészek szakismeretének a hiányát jelölte meg. A napóleoni háborúk következtében ugyanis a méz ára rendkívül felszökött. Hasonló okok következtében csökkent a 19. század elejétől a viasz iránti kereslet is, mert a század 20-as éveitől mindinkább versenyre kelt vele a faggyúgyertya, majd a sztearin- és parafingyertya. Erre Fényes Elek gazdasági szakíró is felfigyelt, aki 1842-ben megjelent művében meg is említette, hogy a gazdasági intézkedések ellenére csökkent a méhtenyésztés, főleg a „burgonyacukor” és a különféle „vegyitékű gyertyák” elterjedése következtében. A méhészet újabb felvirágzására 1870 körül került sor, amikor már kezdett kialakulni a polgári Magyarország

ko se je že začela izoblikovati meščanska Madžarska in so z novimi metodami v novih razmerah strokovnjaki s teoretičnim in praktičnim znanjem in z uporabo modernih panjev ustvarili novo vrsto čebelarstva v Zalski županiji. Po statističnih podatkih je bilo leta 1897 na področju županije registriranih 1119 panjev in 9006 navadnih košev.

5. Kratka zgodovina oblik čebelarstva

Čebelarstvo se je prenašalo z očeta na sina. Na začetku je bilo to znanje izjemno skromno, o čebelnjakih in življenju čebeljih družin so vedeli le malo, pravi raziskovalec József Szabadfalvi. Kmečko čebelarjenje s koši, značilno za fevdalno dobo, je bilo prepleteno z elementi kultne tradicije. To obdobje madžarske čebelarstva imenujemo pravzaprav *ljudsko čebelarstvo*. Za *gozdno čebelarjenje* in *plenjenje čebel*, torej način gospodarjenja oziroma točneje sistem nabiranja hrane, ki je bilo značilno za prejšnja obdobja, so zaradi svojevrstnih značilnosti čebel in njihovih bioloških danosti, to je rojenja, bile dane stalne možnosti. Tretji velik del ljudskega čebelarstva je bil t. i. *strokovno* ali *intenzivno* čebelarstvo, ki je temeljilo na znanstvenih dognanjih. Uveljavitev tovrstnega čebelarstva je po eni strani omogočilo, da se je začela pojavljati čebelarstva strokovna literatura, po drugi strani pa, da so se pojavili in razširili čebelnjaki in panji s satnicami.³

24

6. Povzetek

Na podlagi raziskav Edit H. Kerecsényi lahko povemo, da je v Nagykanizsi in širši okolici, kamor je v času zgodovinske Madžarske spadalo tudi Prekmurje, torej v Zalski županiji, bilo ljudsko čebelarstvo

3 Szabadfalvi József: *A méhészkedés történeti-gazdasági rétegei*. In.: A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Budapest. 1991, 193-194. p.

és új módszerekkel és a megváltozott viszonyok közt, korszerű méh-
kásokat alkalmazó emléletesen és gyakorlatilag is képzett szakemberek
munkája által új méhészetet teremtettek Zala megyében. A statisztikai
adatok szerint 1897-ben 1.119 kaptár és 9.006 közönséges köpű volt
nyilvántartva a megye területén.

5. A méhészkedés formáinak rövid története

A méhészkedési tudást apáról-fiúra hagyományozták. Kezdetben az ismereteik igen szegényesek voltak, a méhházakból adódóan a méhcsaládok belső életéről is igen keveset tudtak Szabadfalvi József kutató ismeretei szerint. A feudalizmus időszakára jellemző *köpuskasos* paraszti méhészkedés egészét átszőtték a kultikus szokáselemek. A magyar méhészeti kultúrának ez az a rétege, amelyet tulajdonképpen *népi méhészkedésnek* nevezünk. Az *erdei méhkeresés* és méhrablás pedig egy korábbi gazdálkodási, pontosabban élelemszerzési rendszer, a zsákmányolás reliktumja, a méhek sajátos, biológiai adottságából, a rajzásból adódóan folyamatosan lehetőség nyílt. A népi méhészkedés harmadik nagy rétege a tudományos alapokon nyugvó, ún. *szakszerű* vagy *intenzív* méhészkedés volt. Ennek meghonosodását egyrészt a méhészeti szakirodalom kialakulása, másrészt a kiemelhető lépkeretű méhházak, a kaptárak feltárása, pontosabban elterjedése tette lehetővé.³

25

6. Összefoglalás

H. Kerecsényi Edit kutatásai alapján elmondhatjuk, hogy Nagykanizsán és környékén, ahova a történelmi Magyarországon idején a Muravidék is tartozott Zala megye területén a népi méhészkedés már

3 Szabadfalvi József: *A méhészkedés történeti-gazdasági rétegei*. In.: A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Budapest. 1991, 193-194. p.

že na začetku 12. stoletja eno izmed pomembnih panog kmetijstva, saj je desetina, ki so jo pobirali od čebelarke dejavnosti, zagotavljala lastnikom dober dohodek. Čebelarstvo je bilo po vsej verjetnosti tudi razširjeno, saj na to nakazujejo tudi nekatera ohranjena krajevna imena, kot so Márcadó, Mézadó, Méhes, po vsej verjetnosti pa je obstajalo tudi gozdno čebelarstvo, čeprav tega z gotovostjo ne moremo dokazati.

Pomen te gospodarske dejavnosti je bil tudi v času turške nadvlade nespremenjeno velik, čeprav je zaradi večdesetletnega vojskovanja tako na posestvih zemljiških gospodov kot na tlačanskih kmetijah bilo uničenih veliko dobro oskrbljenih čebelnjakov. V tem obdobju so bili najbolj razširjena oblika čebeljih bivališč koši, ki so jih hranili tako pod milim nebom kot tudi v zgradbah.

Po turški nadvladi je čebelarstvo doživelo velik razcvet tako pri gospodih kot pri tlačanih. Njegov pomen se je znova začel manjšati po drugi polovici 17. stoletja, vzrok zato pa lahko iščemo predvsem v tem, da so se zelo skrčila območja paše za čebele, zmanjšale pa so se tudi možnosti trženja ter volja kmečkega prebivalstva, da bi se ukvarjali s čebelami. O gozdnem čebelarstvu je iz teh časov ostalo le malo pisnih virov. Iz teh lahko sklepamo, da je čebele oziroma med iz drevesnih dupel lahko pobral in odpeljal kdorkoli. O tem, ali so taka drevesa na našem območju označevali, nimamo podatkov. V hišnih čebelnjakih so uporabljali koše, pletene iz vej ali srobot, način vzgoje pa je bil podoben kot v drugih pokrajinah v državi. O čebelarstvu našega območja ne obstajajo nobene ilustracije ali risbe, na starodavni način čebelarjenja pa lahko sklepamo iz velikega števila različnih, predvsem apotropskih postopkov oziroma vraževernih dejavnosti in tradicij, povezanih s plodovitostjo, kar je ljudsko verovanje ohranilo vse do modernih časov. Večina teh je povezanih z božičnimi prazniki, s spomladanskim pašnim izpustom in rojenjem, v delu teh pa je občuten tudi vpliv čebelarskih knjig, ki so postajale splošno znane od 18. stoletja.

Pridelovalni procesi ljudskega čebelarstva so podobni tistim, ki so bili že prej opisani v etnografski strokovni literaturo. Tudi metode

a 12. század elején is a mezőgazdaság egyik jelentős ága volt, hiszen az utána szedett méhtized komoly jövedelemt biztosított a tulajdonosának. Elterjedt lehetett, hiszen erre utal a Márcadó, Mézadó, Méhes helyneveink is és az erdei méhészkedés is, bár kétségtelenül bizonyítani ezt nem tudjuk.

E gazdasági ág jelentősége a hódoltság korában is változatlanul nagy volt, bár az évszázados háborúskodás következtében mind a jobbágnál, mind a földesúri gazdaságokban sok jól gondozott méhes ment tönkre. E kor általánosan elterjedt méhlikása a kas volt, melyet szabad ég alatt és épületben is tartottak.

A felszabadított háborúk után a méhészkedés hatalmasan felvirágozott úrnál és jobbágnál egyaránt. Jelentősége csak a 17. század második felétől kezdett csökkenni, s oka főleg a méhlegelő nagyarányú összezsugorodása, a kedvezőtlen értékesítési lehetőség és a parasztság méhtenyésztési kedvének hanyatlása volt. Az erdei méhtartásnak, sajnos, e korból is csak kevés írott emléke maradt fenn. Ezekből arra következtethetünk, hogy az erdőben, fában talált méhlikásból a méhet bárki hazavihette, a mézet is kiszedhette. Arról nem tudunk, hogy az ilyen fát vidékünkön megjelölték volna. A ház körüli méhesekben főleg vesszőből vagy iszalagból kötött kasokat tartottak, s a tenyésztés módja hasonló volt az ország más tájain szokásoshoz. Vidékünk régi méhészkedésének tárgyi vagy illusztrált, rajzos emléke, nem maradt fent, ősi formáira mégis következtethetünk abból a sok és változatos, főleg apotropikus, illetve termékenységet varázsló eljárásból, melyet a néphagyomány századunkig megőrzött. Ezek többsége a karácsonyi ünnepekhez, a tavaszi kieresztéshez és a rajzáshoz fűződik, s egy részükön felismerhető a 18. századtól általánosan elterjedt méhészkönyvek hatása.

A népi méhészkedés termelési eljárásai hasonlóak a néprajzi irodalomban már korábban is ismertettekhez. A méz és a viasznyelés módszerei szintén hagyományosak voltak vidékünkön. A korábbi méhlikásokból termelékenyebb kerek kaptár 1900 után kezdte meg

pridobivanja medu in voska so bile na našem območju podobne tradicionalnim metodam, ki so jih uporabljali drugod po državi. Metoda čebelarjenja s panji, ki je nadomestila čebelarstvo s koši in je bila tudi bolj donosna, se je začela širiti po letu 1900. S pojavitvijo oziroma spremembo orodij in priprav ter razmer vzgoje čebel so se stari vraževerni postopki vedno bolj postavljali v ozadje, sodobno čebelarstvo pa je postajalo vedno bolj pomembno in razširjeno.

Strokovna literatura:

Gunda Béla (1948): *A magyar gyűjtögető és zsákmányoló gazdálkodás kutatása*. Budapest.

28

Gunda Béla (1966): *A méh vadászata*. In: *Ethnographica Carpatica*. Budapest.

Kodolányi János (1922): *Zsákmányolás-vadfogás, méhészet, gyűjtögetés*. Budapest.

Szabadfalvi József (1992): *A magyar méhészkedés múltja*. Piremon. Debrecen.

Szabadfalvi József (1991): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest.

Márton András (1999): *Méhészet*. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest.

Györfly István (1941): *Méhészet*. In: *A Magyarság Néprajza*. Budapest.

H. Kerecsényi Edit (1969): *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*. In.: *Néprajzi Közlemények*, XIII. 3-4., Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969, 273 p. szerkesztő: Takács Lajos.

H. Bathó Edit (1988): *Népi méhészkedés a Jászságban*. Debrecen. Folklor és etnográfia, 47.

térhódítását. A termelőeszközök és termelési viszonyok megváltozása következtében a régi babonás eljárások egyre inkább háttérbe szorultak és mindinkább tért hódított a korszerű méhészkedés.

Szakirodalom:

Gunda Béla (1948): *A magyar gyűjtögető és zsákmányoló gazdálkodás kutatása*. Budapest.

Gunda Béla (1966): *A méh vadászata*. In: *Ethnographica Carpatica*. Budapest.

Kodolányi János (1922): *Zsákmányolás-vadfogás, méhészet, gyűjtögetés*. Budapest.

Szabadsfalvi József (1992): *A magyar méhészkedés múltja*. Piremon. Debrecen.

Szabadsfalvi József (1991): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest.

Márton András (1999): *Méhészet*. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest.

Györffy István (1941): *Méhészet*. In: *A Magyarország Néprajza*. Budapest.

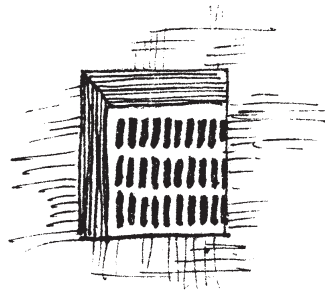
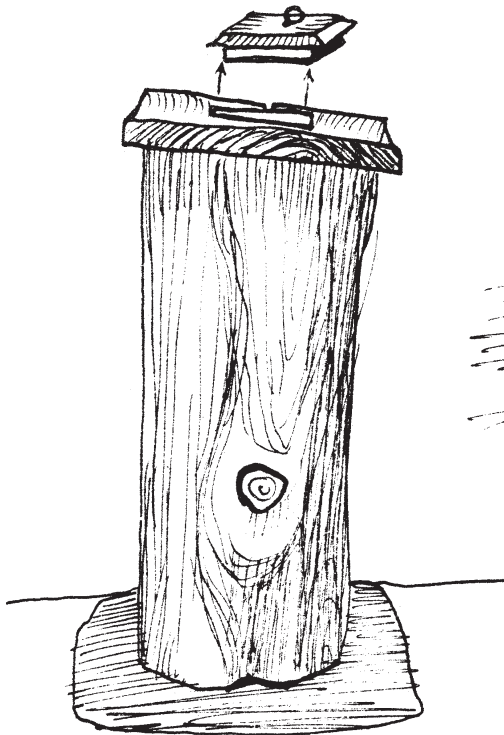
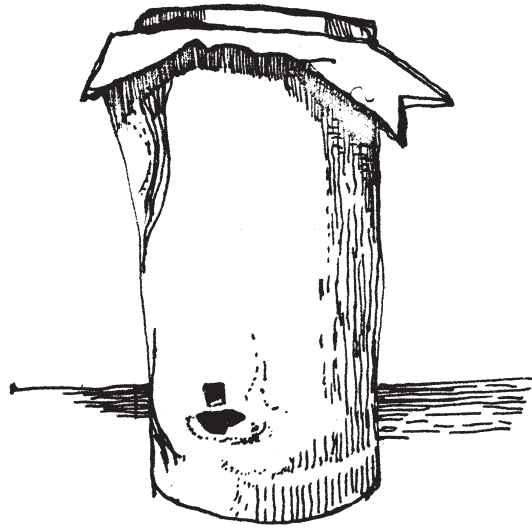
H. Kerecsényi Edit (1969): *A népi méhészkedés története, formái és gyakorlata Nagykanizsa környékén*. In.: *Néprajzi Közlemények*, XIII. 3-4., Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969, 273 p. szerkesztő: Takács Lajos.

H. Bathó Edit (1988): *Népi méhészkedés a Jászságban*. Debrecen. Folklor és etnográfia, 47.

Čebelarske risbe Méhészeti ábrák

Risba 2:
**Panj v deblu iz Bistrice
v županiji Zala**

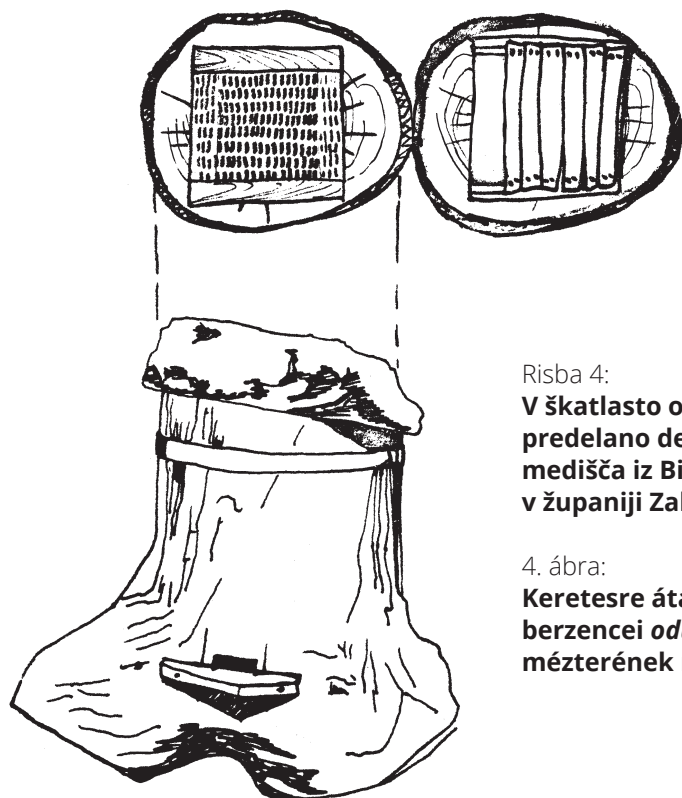
2. ábra:
**Használatban lévő *odu*
Berzencéről**

Risba 3:
**Deblo predelano v krmilnik
in detajl pokrova iz Letine**

3. ábra:
**Etetősre átalakított *bodony*
és tetejének részlete Letenyéről**

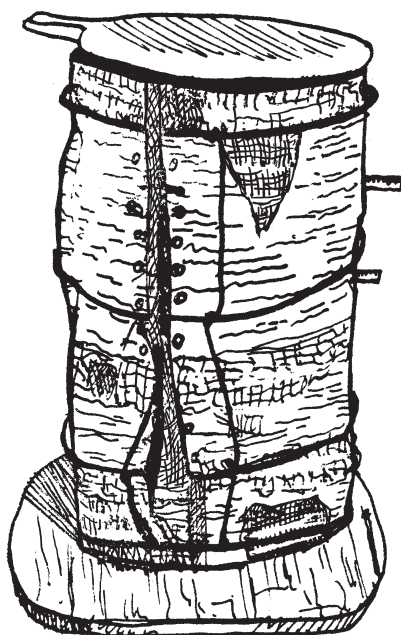
Risba 4:
**V škatlasto obliko
 predelano deblo in detajl
 medišča iz Bistrice
 v županiji Zala**

4. ábra:
**Keretesre átalakított
 berzencei odu és
 mézterének részlete**

31

Risba 5:
**Čebelji panj obdan z lubjem
 iz Bistrice v županiji Zala**

5. ábra:
**Kéregköpű bédós kas
 Berzencéről**

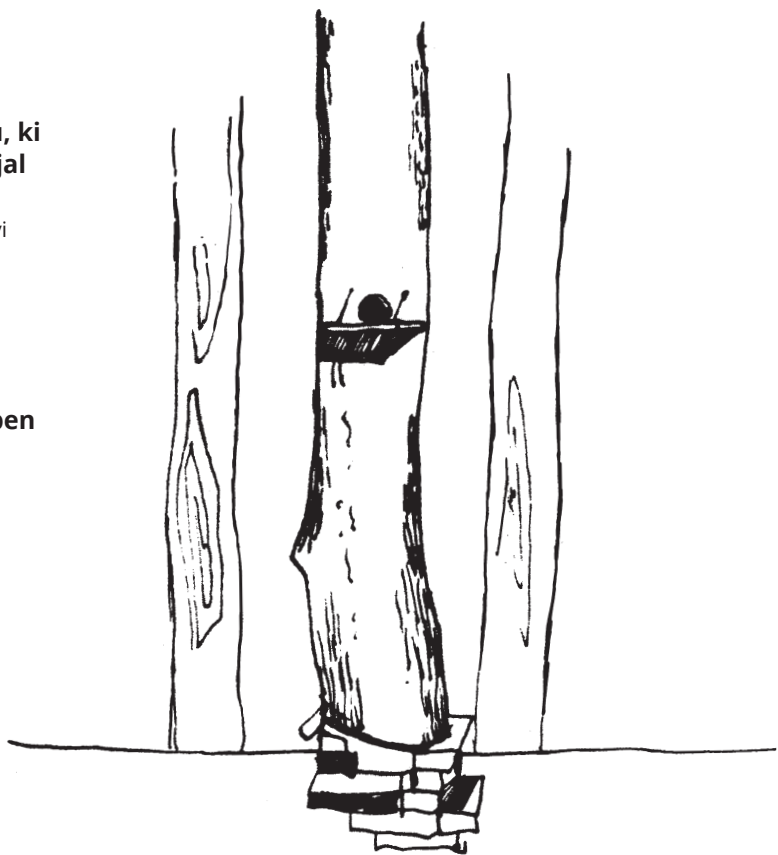

Risba 6:
Čebelji panj v deblu, ki se je dolgo uporabljajl v vasi Nemesnép

(risba narejena na osnovi posnetka dr. Imreja Szentmihályija)

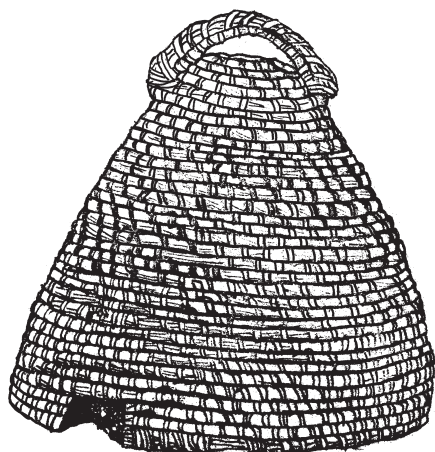
6. ábra:
Ma is használatban lévő odu Nemesnépen

(az ábra dr. Szentmihályi Imre felvétele alapján készült)

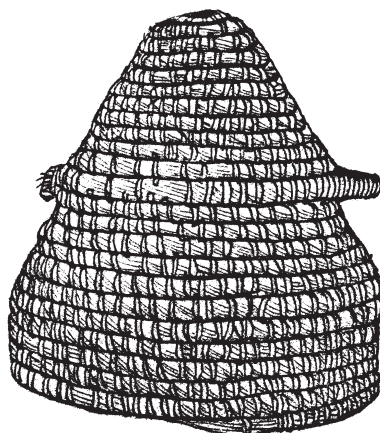
Risba 7:
Stari slamnati panj z ometom iz Bistrice v županiji Zala

7. ábra:
Régi, tapasztott szalmakas (méhkas) Berzencéről

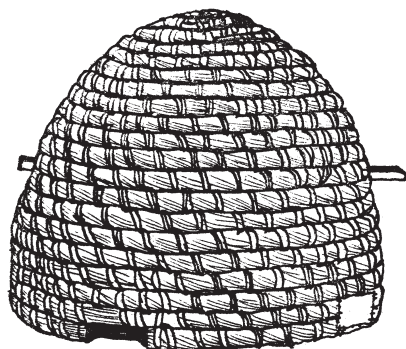
Risba 8:
Čebelji panj z držalom
iz Szentmihályhegy

8. ábra:
Füles kas
Szentmihályhegyről

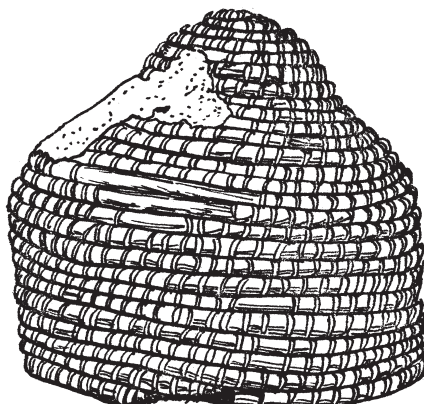
Risba 9:
Slamnati čebelji panj
iz vasi Šurd

9. ábra:
Szalmakas (méhkas)
Surdról

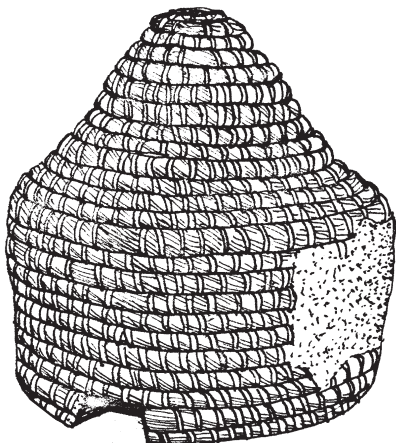
Risba 10:
Slamnati čebelji panj
iz vasi Liszó

10. ábra:
Szalmakas (mékas)
Liszóból

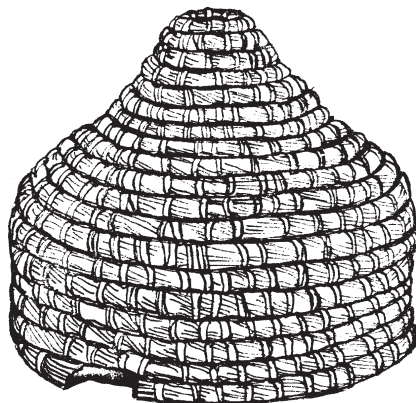
Risba 11:
Slamnati čebelji panj
iz vasi Nemespátró

11. ábra:
Szalmakas (mékas)
Pátróból
(ma Nemespátró)

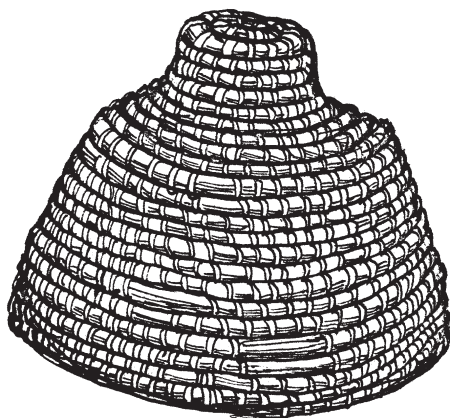
Risba 12:
**Slamnati čebelji panj
iz vasi Szentmihályhegy**

12. ábra:
**Szalmakas (*mékas*)
Szentmihályhegyről**

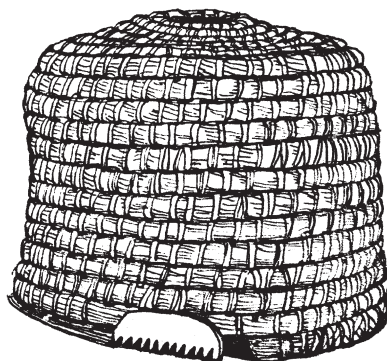
Risba 13:
**Slamnati čebelji panj
iz vasi Tótszentmárton**

13. ábra:
**Szalmakas (*mékas*)
Tótszentmártonból**

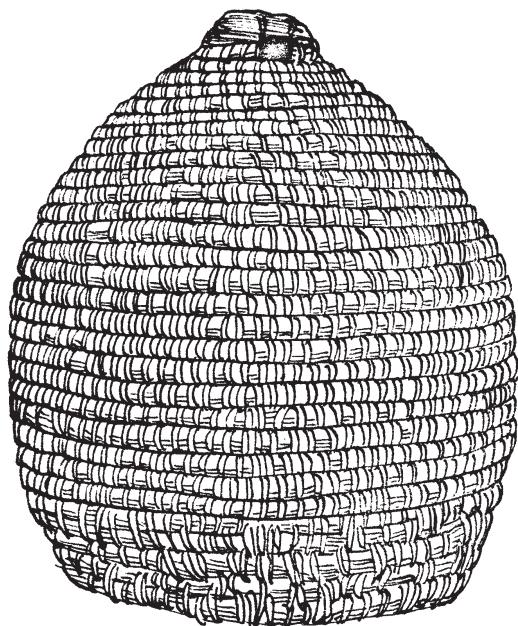
Risba 14:
**Slamnati čebelji panj
iz vasi Pölöskefő**

14. ábra:
**Szalmakas (*mihekas*)
Pölöskefőről**

Risba 15:
**Slamnati čebelji panj
iz Letine**

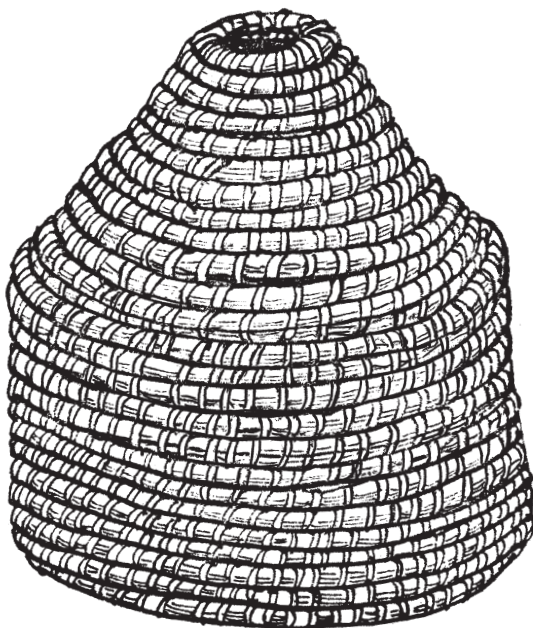
15. ábra:
**Szalmakas (*mihekas*)
Letenyéről**

Risba 16:
Slamnati čebelji panj
iz vasi Szentmargitfalva

16. ábra:
Szalmakas (mékas)
Szentmargitfalváról

35

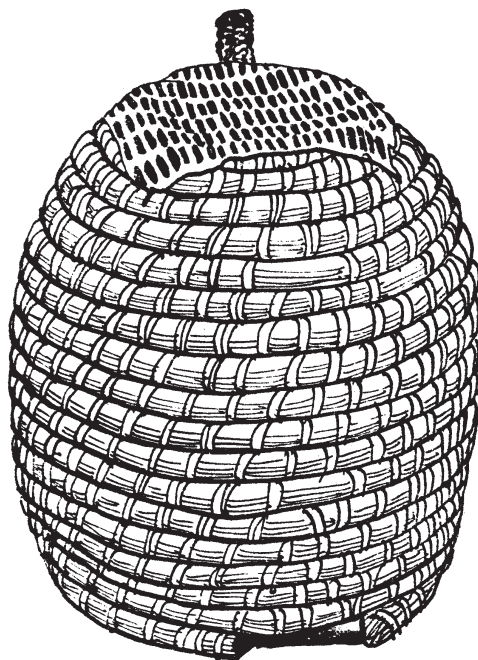
Risba 17:
Prehodni slamnati
čebelji panj iz
Bánokszentgyörgy

17. ábra:
Átmeneti szalmakas
(mékas, mihekas)
Bánokszentgyörgyről

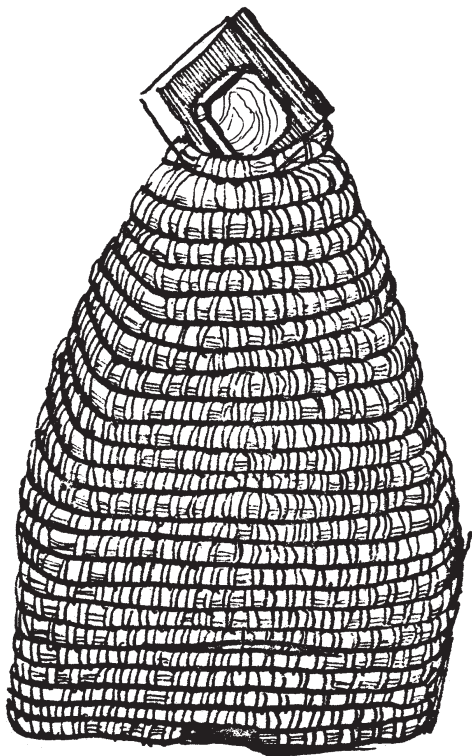

Risba 18:
**Prehodni slamnati
čebelji panj iz vasi
Murakeresztúr**

18. ábra:
**Átmeneti
szalmakas (mékas)
Murakeresztúrról**

36

Risba 19:
**Prehodni slamnati
čebelji panj iz vasi
Oltárc**

19. ábra:
**Átmeneti szalmakas
(mihekas, mékas)
Oltárcról**

Risba 20:

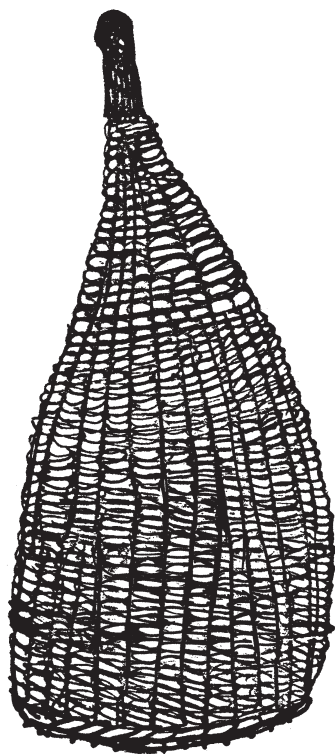
Starinsko oblikovan čebelji panj iz rogoza iz vasi Külked v županiji Baranya

(Iz zbirke muzeja Janus Pannonius iz Pécsa, kat. št.: 60.450.1)

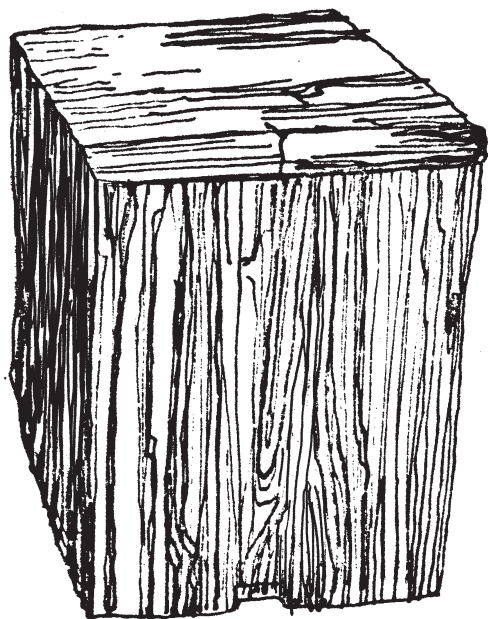
20. ábra:

Régies formájú gyékénykas a Baranya megyei Külkedről

(A pécsi Janus Pannonius Múzeum gyűjteményéből, lelt. sz.: 60.450.1)

37

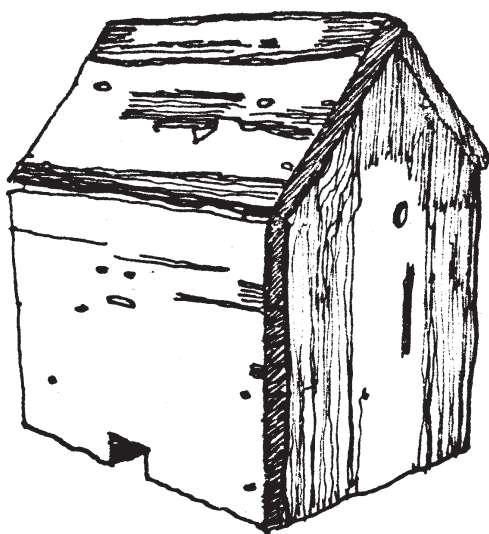

Risba 21:

Leseni čebelji panj iz Letine

21. ábra:

Deszkakas (mékas) Letenyéről

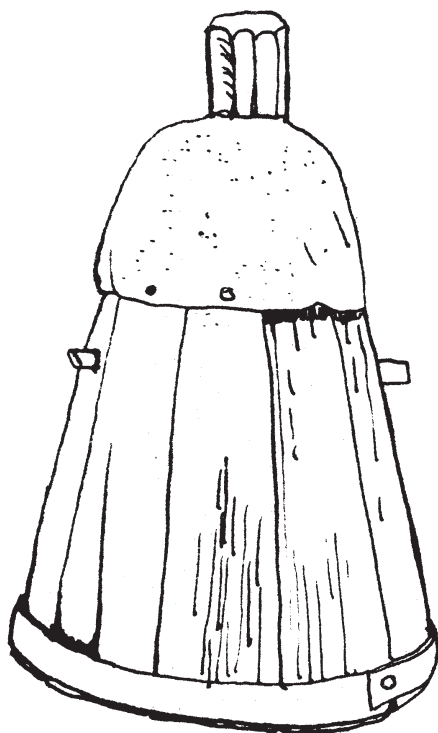
Risba 22:
Leseni čebelji panj
iz vasi Bánokszentgyörgy

22. ábra:
Deszkakas (mékas)
Bánokszentgyörgyről

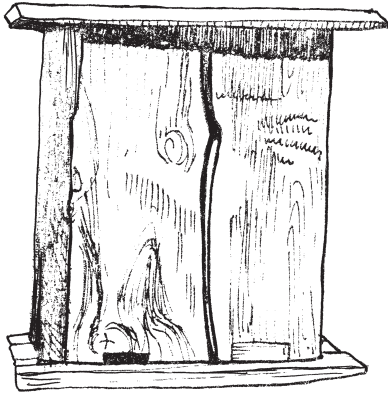
38

Risba 23:
Leseni čebelji
panj iz vasi
Somogyszentmiklós
(danes Miklósfa)
(iz zbirke muzeja Balatoni
Múzeum, kat. št.: 58.1886.1.)

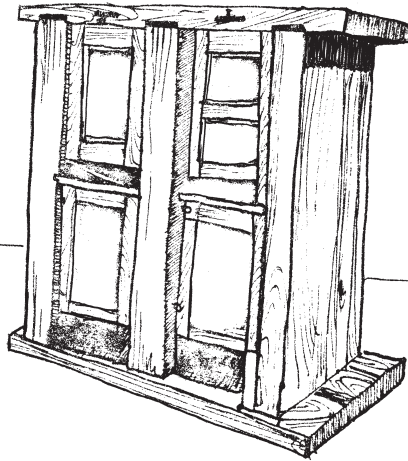
23. ábra:
Faköpű
Somogyszentmiklósról
(ma Miklósfa).
(A keszthelyi Balatoni
Múzeum gyűjteményéből,
lelt. sz.: 58.1886.1.)

A

B

C

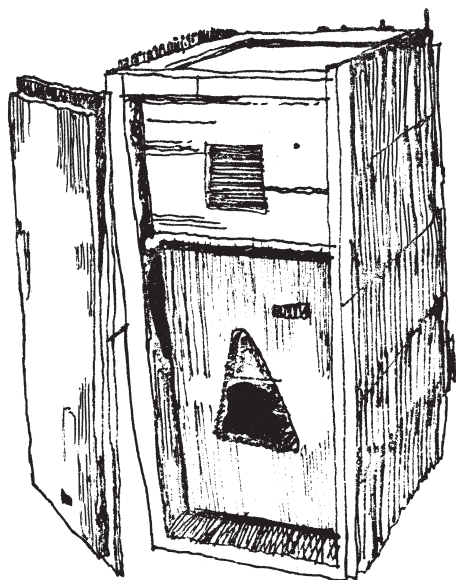
39

Risba 24 (A, B, C):
Doma narejen panj iz desk iz vasi Szentliszló.
Sprednja stran, zadnja stran z dvignjenimi vrati in satovje.

24. ábra (A, B, C):
Házilag, pallókból készített *kaptár* Szentliszlórol.
Előlről, háta leemelt ajtókkal és méztere.

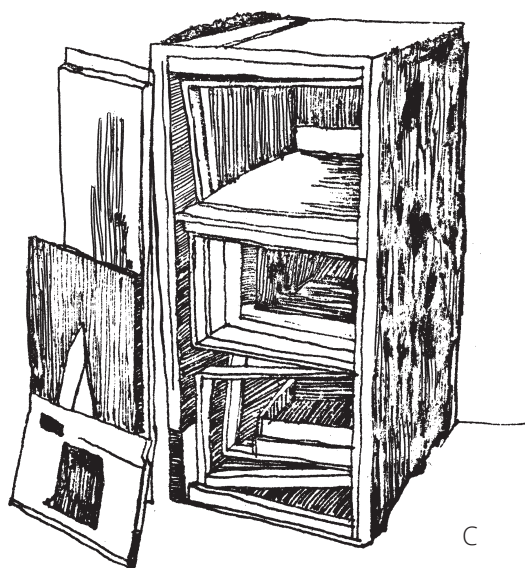

A

B

40

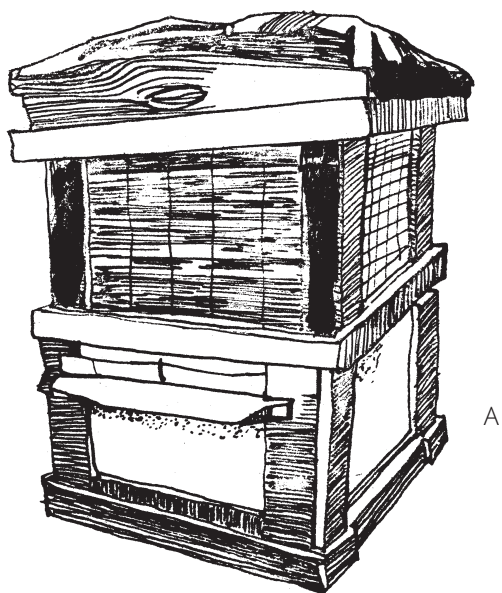
C

Risba 25 (A, B, C):

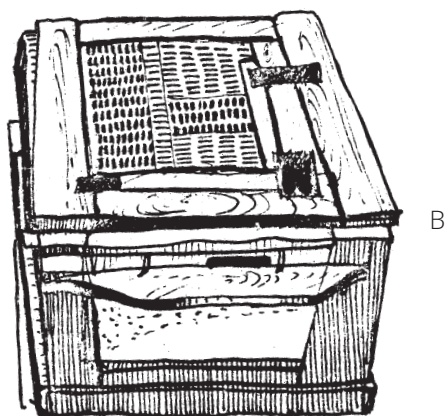
Doma narejen s slamo pokrit panj iz Bistrice v županiji Zala

25. ábra (A, B, C):

Házilag készített, szalmával burkolt falu országos kaptár Berzencéről

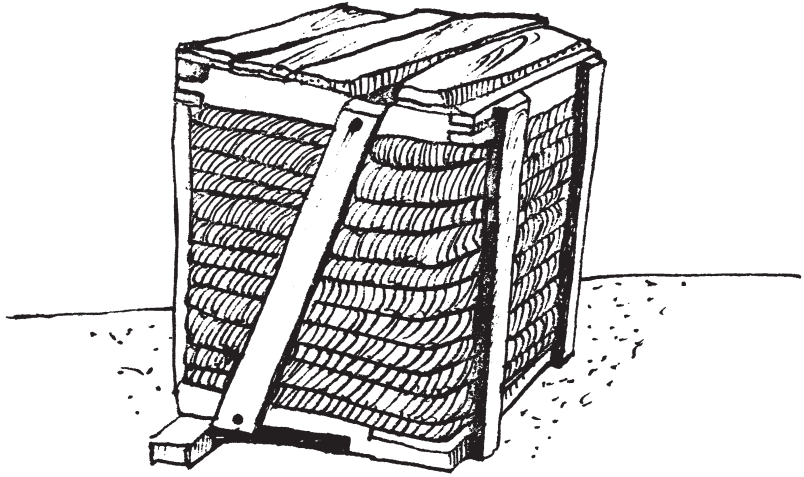

41

Risba 26 (A, B):
Prenosni panj z risbo detajla iz Bistrice v županiji Zala

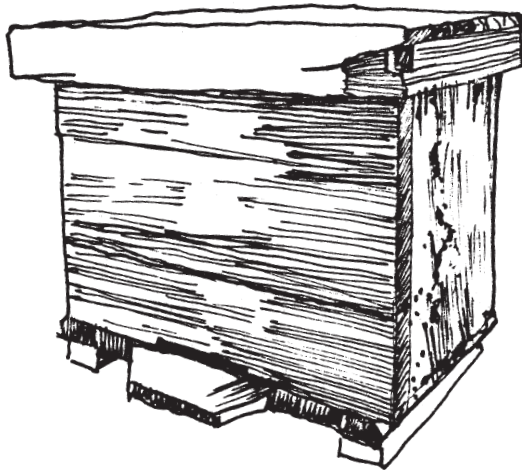
26. ábra (A, B):
Hunor-rendszerű rakodó-kaptár Berzencéről, részletrajzzal

Risba 27:
Slamnati čebelji panj iz vasi Zalaszentbalázs

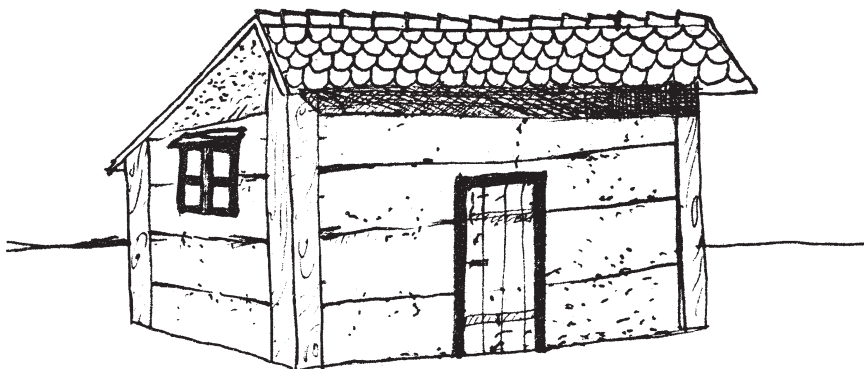
42

27. ábra:
Szalmakaptár (*mékas kaptár*) Zalaszentbalázsról

Risba 28:
Doma narejen panj iz vasi Pátró (danes Nemespátró)

28. ábra:
Házilag készített, szabvány nélküli kaptár Pátróból (ma Nemespátró)

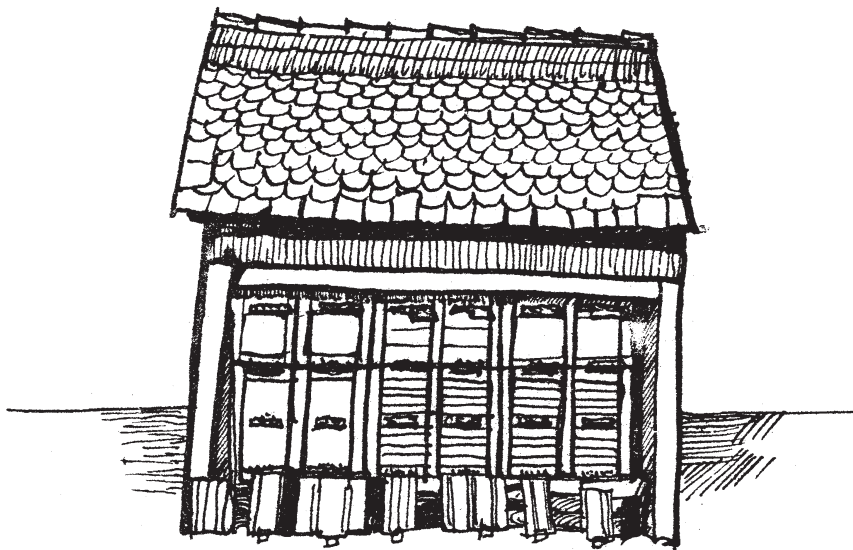
Risba 29

Čebelnjak iz brun v Bánokszentgyörgy

29. ábra:

Boronafalú méhes Bánokszentgyörgyön

43

Risba 30:

Čebelnjak iz brun v Kerkaszentkirály

30. ábra:

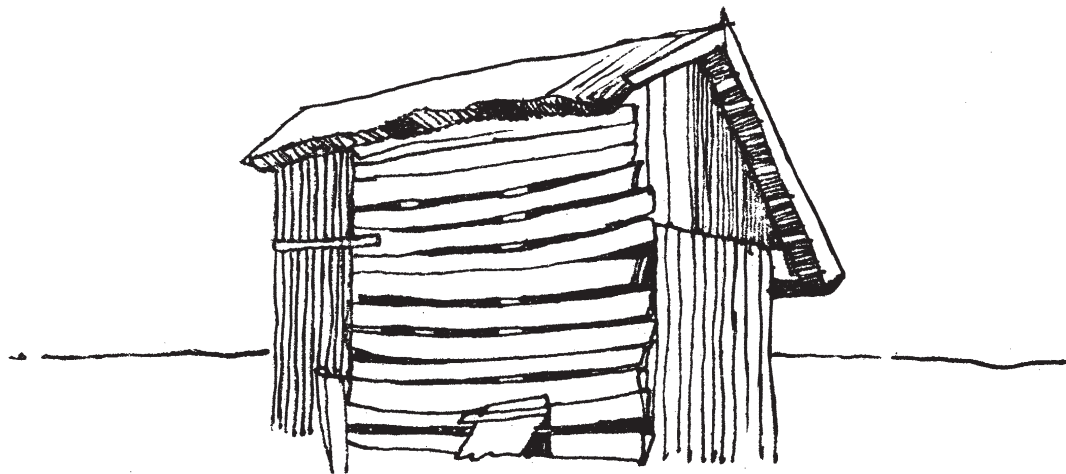
Boronafalú méhes kaptárakkal, Kerkaszentkirályon

Risba 31:
Polzaprti leseni čebelnjak v Murakeresztúr

44

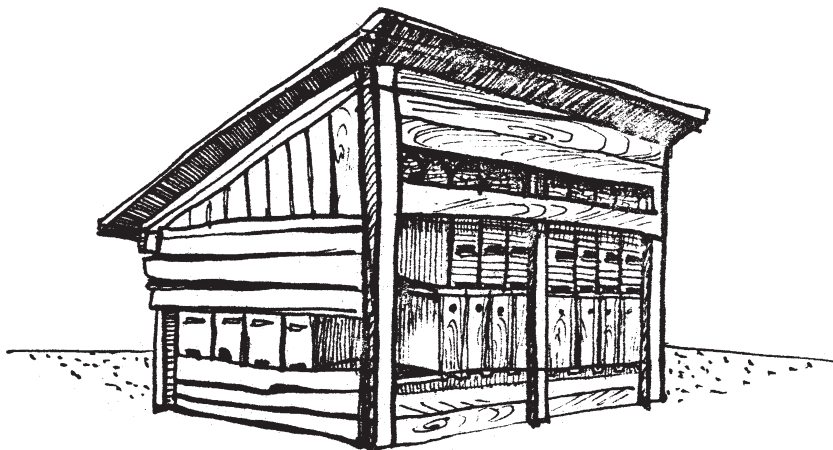
31. ábra:
Félig zárt, favázás méhes Murakeresztúrról

Risba 32:
Iz desk narejen in s slamo pokrit zaprti čebelnjak v Szentmihályhegy

32. ábra:
Deszkából épített zsúpos, zárt méhes Szentmihályhegyen

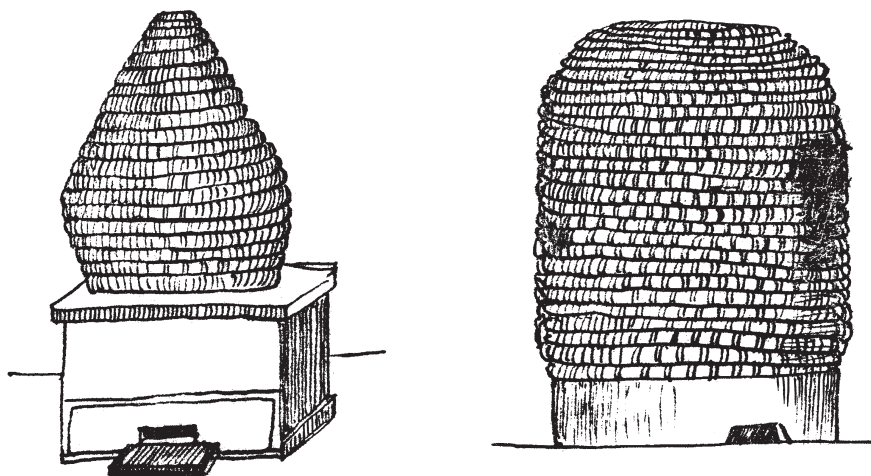

Risba 33:
Polzaprti čebelnjak z leta 1922 v Veliki Kaniži

33. ábra:
Félig zárt méhes, 1922-ből Nagykanizsán

45

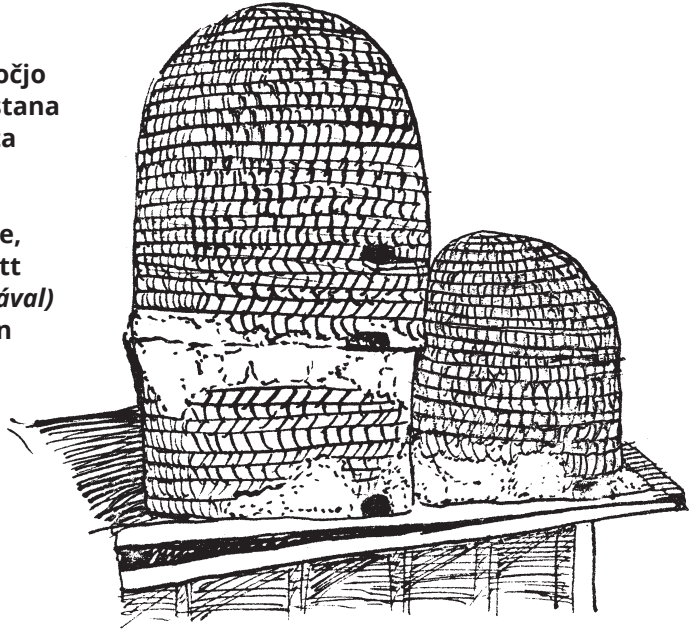

Risba 34:
S skrinjo povečano medišče iz Bistrice in Somogyszoba

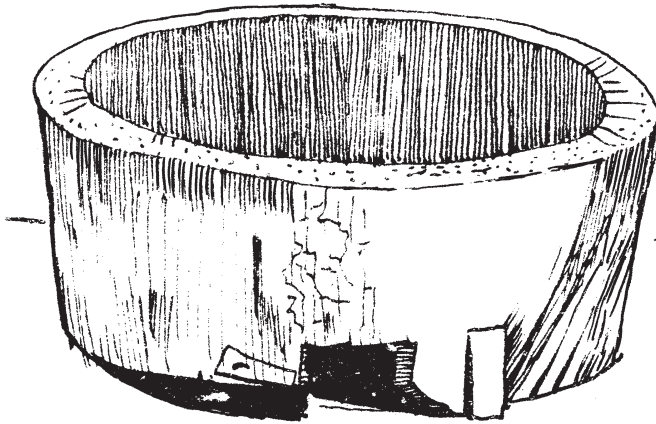
34. ábra:
Méztér növelése ládával Berzencéről és Somogyszobról

Risba 35:
**Povečanje
medišča s pomočjo
slamnatega prstana
v Ormándpuszta**

35. ábra:
**Méztér növelése,
szalmából kötött
gyűrűvel (karikával)
Ormándpusztán**

46

Risba 36:
**Povišanje panja
s pomočjo
izdolbenega
debla iz vasi
Somogysimonyi**

36. ábra:
**Kasmagasító
kivájt fatörzsből
Somogysimonyiból**

Na teh straneh prikazane obnovljene risbe so prevzete iz publikacije
Edit H. Kerecsényi iz leta 1969 z naslovom *Zgodovina ljudskega čebelarstva*.

Ezekon az oldalakon látható felújított rajzok H. Kerecsényi Edit 1969-ben megjelent
A népi méhészkedés története című tanulmánykötetéből lettek kölcsönözve.

Kazalo vsebine

Tartalomjegyzék

Štefan Cigut:

Uvodne misli ob izdaji publikacije 5

Judit Zágorec-Csuka:

Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici 7

1. Splošna zgodovina čebelarstva na območju zgodovinske Madžarske – od začetkov do 17. stoletja 7

2. Pomen čebelarstva v pridelavi v prvi polovici 18. stoletja v Zalski županiji na dolnjelendavskem posestvu Esterházyjevih. 9

3. Vloga čebelarstva na pridvornih posestih dolnjelendavskega posestva Esterházyjevih v sredini 18. stoletja 17

4. Nazadovanje fevdalnega čebelarstva. 21

5. Kratka zgodovina oblik čebelarstva. 25

6. Povzetek 25

Čebelarske risbe 30

Štefan Cigut:

A kiadványhoz útravalóul 4

Zágorec-Csuka Judit:

A Lendva-vidéki méhészkedés rövid története 6

1. Méhészet általános múltja a történelmi Magyarországon – a kezdetektől a 17. századig 6

2. A méhészkedés jelentősége a termelésben a 18. század első felében Zala megyében az alsólendvai Eszterházy-uradalomban. 8

3. A méhészkedés szerepe a majorsági gazdálkodásban az Eszterházyak alsólendvai uradalmában a 18. század közepén. 16

4. A feudális méhészkedés hanyatlása 20

5. A méhészkedés formáinak rövid története. . 24

6. Összefoglalás. 24

Méhészeti ábrák 30

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet
Zavod za kulturo madžarske narodnosti

ČEBELARSKO DRUŠTVO LENDAVA
LENDVAI MÉHÉSZEK EGYESÜLETE

Izdajatelj | Kiadó:

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendava
Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava
Čebelarsko društvo Lendava
Lendvai Méhészek Egyesülete

Zanju | Felelős kiadó:

Šooš Mihael

Uvodne misli | Bevezető gondolatok:

Štefan Cigut

Besedilo | Szöveg*:

Zágorec-Csuka Judit

---

* Príspevek z naslovom *Kratka zgodovina čebelarstva v Lendavi in okolici* je sestavila **Judit Zágorec-Csuka** na osnovi študije Edit H. Kerecsényi iz leta 1969 z naslovom *Zgodovina ljudskega čebelarstva* in druge madžarske strokovne literature.

A *Lendva-vidéki méhészkedés rövid története* című összefoglaló jellegű kiadványt **Zágorec-Csuka Judit** állította össze H. Kerecsényi Edit 1969-ben megjelent *A népi méhészkedés története* című tanulmánya és a magyar szakirodalom alapján.

Prevod | Fordítás:

Borut Šantak

Lektoriranje v slovenskem jeziku | Szlovén nyelvi lektor:

Jasna Cigut

Lektoriranje v madžarskem jeziku | Magyar nyelvi lektor:

Böröcz Nándor

Risba čebele na naslovnici in obnova starih čebelarskih risb na straneh 30–46 ter grafično oblikovanje in prelom besedila publikacije:

A méh rajza a borítón és a 30–46 oldalakon szereplő régi rajzok felújítása, valamint a kiadvány grafikai terve és a szöveg tördelése:

Orbán Péter

Tisk | Nyomda:

DigiFot d.o.o.

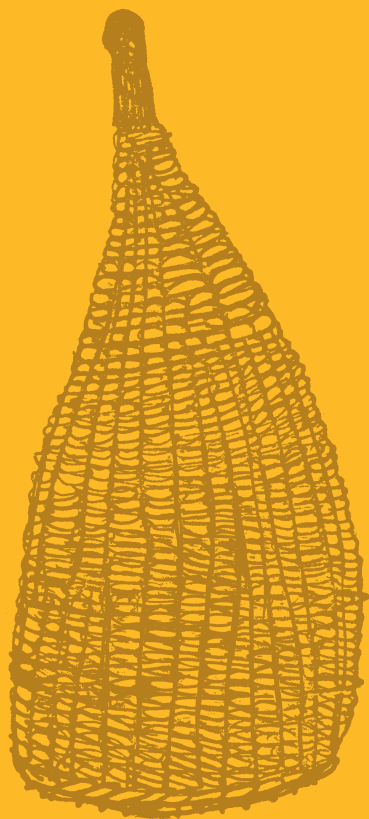
Naklada | Példányszám:

200

Lendava – Lendva, 2021

ISBN: 978-961-6232-79-1

Magyar Nemzeti Művelődési Intézet
Zavod za kulturo madžarske narodnosti

ČEBELARSKO DRUŠTVO LENDA
LENDVAI MÉHÉSZEK EGYESÜLETE